

BEDÎ' İLMİ

Belâğat İlmî'nin üçüncü bölümü olan Bedî' İlmî çok geniştir. Hattâ Meânî ve Beyân İlimleri'nden daha kapsamlıdır. Şûbeleri sayılamayacak kadar çoktur. Öyle ki bâzı âlimler Bedî' İlmî'nin mânevî ve lâfzî güzelliklerinin yüzlerce olduğunu söylerler. Dolayısıyla Belâğat İlimleri'nin esaslı bir unsurudur. Kur'ân-ı Kerîm, etkili ve güzel sözlerin zirvesinde olan bir metin olarak Bedî' İlmî'nin pek çok örneğini ihtivâ eder. Bu mânâda Arapların en fasihi ve belîği olan Peygamber Efendimiz'in (sav) sözleri de Kur'ân-ı Kerîm'in ardından ikinci sırada gelir. Ayrıca usta edîb ve şâirlerin sözlerinde de bol bol örnekleri vardır. Biz bu kitapta ağırlıklı olarak Kur'ân'da örnekleri olan sanatları incelemeye gayret ettik.

Bedî'nin güzelliği kelâmda zorlama olmadan kendiliğinden oluvermiş gibi gelmesindedir. Makâmın gereğine göre kelâmda bedî' güzelliklerin bulunması gerekir. Bu sâyede muhâtabın ilgisi çekilir, merâkî uyanır, konu üzerinde düşünmeye ve anlamaya çalışmaya başlar.

Bedî' İlmî sâdece lafzî güzelliklerden ibâret değildir. Nitekim Kazvînî ve diğer âlimler de bunu ifâde etmişlerdir. Makâmın gerektirdiği ve siyâkın çağrıştırdığı belâğî meziyetler taşır. Ancak kendiliğinden oluvermiş gibi görüldüğünde ulviyyeti ortaya çıkar. Aksi takdirde gâyesine ulaşmaz, sanatsal kıymeti anlaşılabilir ve güzelliği ortaya çıkmaz. Aksine göze batar ve kerîh olur. Tabîi her şeyde olduğu gibi burada da kıvâm önemlidir. Yoksa süsünün fazla olması gelini nasıl çirkinleştirirse, lâfzî ve mânevî güzelliklerin de fazla olması muhâtabı sıkır, usandırır.

Bu kitapta daha önceki iki kitapta olduğu gibi temel kaynak Dr. Besyûnî Abdu-l Fettâh Feyyûd'un *Bedî' İlmî* isimli kitabıdır. Ama birçok yerde arkada listelenmiş kitaplardan da istifâde edilmiştir. Tâkib edilen üslûb *Meânî İlmî* ve *Beyân İlmî* isimli kitaplarımızınki ile aynıdır. Konular en anlaşılır şekilde ifâde edilmeye ve Kur'ân'dan bol bol örnek verilmeye çalışılmıştır. Bu konuda yazılmış kitaplarda genellikle aynı örnekler verildiğinden bunları dipnotlarda sıralayarak kitabı şişirmekten imtinâ edilmiştir.

Bedî' İlmî; giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmuştur. Çok dallanmış konularda bölümün sonuna anlaşılmalı ve zihinde kalmasını kolaylaştıracak bir tablo ilâve edilmiştir. Bölümlerin sonunda konuyla alâkalı Kur'ân âyetleri sıralanmıştır.

BEDÎ' İLMİ KISA ÖZETİ VE TABLOLAR

Bedî' İlmî "*Muktezây-ı hâle ve delâletlere münâsib olmak şartıyla kelâmın güzelliklerinin bilindiği ilim*" dir. Lâfzî ve Mânevî Güzellikler olarak ikiye ayrılır.

Lâfzî Güzellikler; güzelliğin ve amacın öncelikli olarak lâfza yönelik olduğu sözlerdir. Mânâ ikinci derecede önem taşır. Bunun alâmeti de lâfzın mürâdifiyle değiştirilmesiyle bu güzelliğin kaybolmasıdır.

Mânevî güzelliklere gelince burada güzellik mânâ ve amaç itibâriyle mânâyâ yöneliktir. Yâni bizzât mânâyı güzelleştirmek amaçtır. Lâfız ikinci sıradadır. Bunun alâmeti de öncekinin tersidir. Yâni kelâmdaki bir lâfız mürâdifiyle değiştirildiği zaman güzellik bozulmaz.

Mânevî Güzellikler:

1. **Tibâk**: *Mutâbakat*, *tatbîk* ve *tezâd* da denir. Kelâmda veya şiirdeki bir beyitte iki zıd şeyi bir arada zikretmek demektir.

Tıbâk şekilleri:

1. Tıbâk kendisini oluşturan kelimelerin yapısı bakımından dört şekilde olabilir:
    1. İki isim,
    2. İki fiil,
    3. İki harf,
    4. Bir isim ve bir fiil arasında olabilir.
  - b. Tıbâk kendisini oluşturan lâfızların müsbet-menfî oluşu bakımından ikiye ayrılır:
    - i. Kelâmda zikredilen zıd kelimelerin ikisi de olumlu ya da olumsuzsa buna **tıbâk-ı îcâb** denir.
    - ii. Ancak kelâmda bir kelime hem olumlu hem de olumsuz olarak iki kez geçerse buna **tıbâk-ı selb** denir.
  - c. **Tıbâk-ı tedbîc**: Lugat mânâsı süslemektir. İstilah olarak kelâmda kinâyeye veyâ tevriye kasdıyla zikredilen renklere mahsûstur.
  - d. **Tıbâk'a mülhâk olan şeyler**:
    1. **Tıbâk-ı mânevî**: Buna *hafî tıbâk* da denir. Bir kelime ve bu kelimenin mukâbiliyle alâkalı bir kelimenin bir arada zikredilmesidir.
    2. **İyhâm-ı tezâd**: Bu da hakîkî mânâları birbirine zıd olmakla berâber kelâmda birbirinin zıddı olarak zikredilmemiş kelimelerin gelmesiyle olur.
  - e. **Terşîh-i tıbâk**: Terşîh, lugatta takviye demektir. İstilah olarak ise tıbâk'ın yer aldığı kelâmda bunun yanında bedî' veya belâğî sanatlardan başka birinin daha bulunması durumudur.
2. **Mukâbele**: Önce iki veyâ daha fazla muvâfık kelime, sonra da sırasıyla bunların mukâbilinin zikredilmesine mukâbele denir. İkili, üçlü, dördü, beşli veyâ altılı olabilir.
3. **Murâatu-n Nazîr**: Bir cümle veyâ beyitte mânâ bakımından birbirine uygun kelimelerin bir arada zikredilmesidir. Bunun için bu sanata *tenâsüb, i'tilâf, tevfiik, telfik, muâhât* gibi isimler de verilir.

Üç bölümde incelenir:

- a. **Lâfızla lâfız uyumu**: Birbirine benzer lâfızların bir arada zikredildiği durumdur.
- b. **Lâfızların kastedilen mânâyı uyumu**: Bu durumda kelâmda bulunan tüm lâfızlar kastedilen mânâyı ve birbirine uyumludur. Şöyle ki; kelâmda az kullanılan bir lâfız varsa diğer lâfızlar da az kullanılan cinsten seçilir, eğer çok kullanılan bir lâfız varsa diğer lâfızlar da çok kullanılan cinsten seçilir, yok bunların arasında vasat seviyede bir lâfız varsa diğerleri de onun gibi olur.
- c. **Mânâların uyumu**: Buna *teşâbühu-l etrâf* da denir. Beytin veyâ cümlenin sonunda, kelâmın başına uygun bir kelimenin zikredilmesidir.

Murâatu-n nazîr'e mülhâk bir sanat daha vardır:

İyhâm-u tenâsüb: İki anlamlı bir kelimenin uzak mânâsının (cümlede murâd edilmeyen) cümledeki bir kelimeyle uygun olmasıdır.

4. **İrsâd**: Bu sanata *teshîm, tevşîh, tebyîn* ve *teve'um* da denir. Lugatta "yola gözcü dikmek" demektir. İstilah olarak secîli veya kâfiyeli bir sözün sonuna delâlet eden bir kelimeyi önceden zikretmek demektir. Lafzî veyâ mânevî olabilir.
5. **Aks veyâ tebdîl**: Çaprazlama demektir. Beyitte veyâ cümlede kelimelerin sırasını değiştirerek tekrarlama sanatıdır.

6. **Tevriye:** Lugatta bir şeyi gizleyip başka bir şeyi öne çıkarmak mânâsındadır. İstilah olarak da biri yakın, diğeri uzak iki mânâsı olan bir kelimenin kullanılarak hafî bir karîneye dayanarak uzak mânâsının murâd edilmesidir. Bu sanata *iyhâm*, *mânevî muğâlata* da denir.

Tevriye iki başlıkta incelenir:

a. **Tevriye mücerrede**

b. **Tevriye muraşşaha**

7. **İstihdâm:** İki mânâsı bulunan bir kelimenin bir mânâsını kendisiyle, diğeri mânâsını da ona âid bir zamirle ifâde etmek ya da her iki mânâyâ âid birer zamirle bu iki mânâyı ifâde etmektir. Bu sanat; birden fazla mânâsı olan bir lâfzın her mânâsına uygun kelimeler zikretmek şeklinde de târif edilebilir.

8. **Tevcîh:** Bir sözün medh ve zem gibi iki zıd yönde anlaşılacak şekilde söylenmesi sanatıdır. Her iki ihtimâl de aynı derecede olmalıdır. Bu mânâlardan biri zihne daha yakınsa tevcîh olmaz.

9. **Müşâkale:** Lugat mânâsı benzemektir. İstilah mânâsı ise bir mânâyı, hakîkî veyâ takdîrî olarak refâkatinde bulunan bir lâfız sebebiyle o mânâyı ifâde eden lâfızla değil de başka bir lâfızla; lâfzın zıddıyla ya da münâsib olan bir lâfızla ifâde etmek demektir.

10. **Mübâlağa:** "Bir şeyi târif ederken olduğundan fazla veyâ eksik göstermek"tir. Buna meşhûr tâbiriyle "habbeyi kubbe, kubbeyi habbe yapmak" denir. Teblîğ, iğrâk ve ğulûv olmak üzere üç bölümde incelenir. Bunlardan teblîğ ve iğrâk makbûl, ğuluv ise merdûd kabûl edilir.

i. **Teblîğ:** Yapılan mübâlağanın aklen ve âdeten mümkün olmasıdır.

ii. **İğrâk:** Yapılan mübâlağanın aklen mümkün, âdeten muhâl olmasıdır.

iii. **Ğulûv:** Yapılan mübâlağanın hem aklen hem de âdeten muhâl olmasıdır. Bu nedenle makbûl sayılmaz.

11. **Tecrîd:** Lugatta soyutlamak, ayırmak, kabuğunu soymak gibi mânâları vardır. İstilah olarak "Sıfatları olan bir şeyi başka bir şekilde ayrıca ifâde etme sanatı" şeklinde târif edilir. Yedi şekilde uygulanır:

a) Tegrîd ifâde eden "min" harfiyle,

b) Tegrîd ifâde eden "fi" harfiyle,

c) Tegrîd ifâde eden "bi" harfiyle,

d) Berâberlik bildiren "bi" ile,

e) Siyâktan veyâ karîne vâsıtasıyla anlaşıldığı için herhangi bir harf kullanmadan,

f) Kinâye yoluyla,

g) İnsanın kendisiyle başka biriyle konuşur gibi konuşması.

12. **Leff ve neşr:** Lugat mânâsı toplayıp dağıtmaktır. İstilah mânâsı kelâmda tafsîlen veyâ icmâlen birkaç kelimeyi zikrettikten sonra bunlarla münâsebeti olan başka kelimelerle söze devâm etmektir. İki nev'i vardır:

a. Müteaddîd şeylerin tafsîlen zikredilmesi hâli: Bu durumda da yine iki şekil söz konusudur:

• Neşr'in tertîb üzere olması,

• Neşr'in tertîbsiz olmasıdır.

b. Müteaddîd şeylerin icmâlen zikredilmesi hâli.

13. **Taksîm:** Bedî' sanatlarından olan taksîm üç şekilde gelir:

1. Mânâyı ilgili tüm ihtimâllerin sayıldığı şekil,

2. Bir şeyi ve onun hâllerini arka arkaya zikretmek,

3. Müteaddîd şeyleri saydıktan sonra bunların her biriyle ilgili şeyleri tâyin ederek zikretmektir. Bunun leff ve neşr sanatından farkı tâyindir.
14. **Cem:** İki veyâ daha fazla şeyi bir hükümde birleştirmektir.
15. **Tefrîk:** Cem'in zıddıdır. İki şey zikredilir sonra bunlar bir hükümde birleştirilmez, aksine aralarındaki farklılık zikredilir. Daha çok medh, zem ve benzeri durumlarda söz konusu olur.
16. **Cem mea-t tefrîk:** Önce iki şey bir hükümde birleştirilir, sonra farklılıkları zikredilir.
17. **Cem mea-t taksîm:** Önce iki şey bir hükümde birleştirilir, sonra taksîm edilir veyâ önce taksîm edilir sonra bir hükümde birleştirilir.
18. **Cem mea-t tefrîk ve-t taksîm:** Cem sanatının tefrîk ve taksîm sanatıyla bir arada yapılmasıdır.
19. **Cem'u-l mu'telif ve-l muhtelif:** Birbirinden farklı ya da birbirine uyumlu şeylerin kelâmda cem edilmesidir.
20. **Tecâhülü-l ârif:** Mütekellimin bir şeyi bildiği hâlde bilmezlikten gelmesidir. Tevbîh için olduğu gibi, medihte veyâ zemde mübâlağa, muhabbette hayret için yapılabilir.
21. **Zemme benzeyen bir şeyle medhi te'kîd:** Bir şeyi yeriormuş gibi görünerek medhetmektir. Bu; istisnâ veyâ istidrâk edatlarıyla yapılır.
22. **Medhe benzeyen bir şeyle zemmi te'kîd:** Bir şeyi övüyormuş gibi görünerek yermektir.
23. **Mezhebu-l kelâmî:** İstlenen bir konuda kelâmcıların usûlünce kesin aklî delîllerle konuşmasıdır.
24. **Rücû:** Bir konuyu daha kuvvetle anlatmak için söylenen sözden caymış gibi görünmektir.
25. **Müzâvece:** Şartlı birleşik cümlelerde teklîf ile sonucun yer değiştirerek tekrarlanması sanatıdır. Başka bir deyişle iki anlamı şart ve cezâda birleştirme sanatıdır.
26. **Kendisiyle ciddiyet murâd edilen hezl:** Şaka, eğlence ve bir tatlılık oluşması için söylenen mübâlağadır.
27. **Hüsnü-t ta'fîl:** Mütekellimin bir meseleyi açıklarken ifâdeye kuvvet ve güzellik kazandırmak için hakîkî sebebin dışında daha güzel bir sebep öne sürmesidir.
28. **İbtidâu-l kelâm:** Kelâma girişin güzel olmasıdır.
- a. **Hüsnü-l ibtidâ:** Bunun için mütekellimin söze başlarken güzel lâfızları seçmesi, ağır lâfızlardan ve tenâfürden uzak durması, en güzel nazmı tercih etmesi, ta'kidden kaçınması, sahîh bir mânâ ifâde etmesi, muktezây-ı hâli gözetmesi gerekir.
- b. **Berâetü-l istihlâl:** Kelâma en güzel giriş şekillerinden biri de kelâmın konusuyla alâkalı bir şeyle başlamaktır.
- c. **Kubhu-l ibtidâ:** Hüsnü-l ibtidâ'da sayılan özelliklere dikkat edilmediği takdirde kelâma kötü bir başlangıç yapılmış olur.

29. **Hüsnü-t tehallûs:** Buna berâet-t tehallûs da denir. Söze maksadın dışında bir konuyla giriş yapıp sonra asıl konuya girme sanatıdır.

30. İntihâ:

Sonuç bölümü mütekellimin titiz olması gereken noktalardan biridir. Çünkü muhâtab yorulmuştur ve son aklında kalacak sözler önemlidir. Etkili ve güzel olursa öncekilerle birlikte zihninde yerleşir, aksi hâlde kaybolur gider.

Hüsnü-l intehâ:

Mütekellimin sözünü makâma ve girişe uygun güzel bir şekilde tamamlamasıdır.

Berâetu-l intehâ:

Hüsnü-l intehâ'ya ilâveten son bölümde sözün bittiğine dâir bir işâret bulunmasına denir.

31. İktidâb: Mütekellimin kelâmda bir konudan bir başkasına intikâl ederken alâkasız bir giriş yapmasına iktidâb denir.

32. İstitrâd: Aralarındaki münâsebet sebebiyle bir mânâdan diğerine geçmek, sonra ilk mânâyâ geri dönmek sanatıdır.

33. İstitba': Bir şeyi bir vasfından dolayı medh ederken bunu diğer bir medhin izlemesidir.

34. İdmâc: Bir mânâ için gelen kelâmın içine başka bir mânâ daha sokmaktır.

35. İstiksâ: Bir konuyu anlatırken onunla ilgili her şeyi teferruâtıyla anlatma sanatıdır.

36. İstidrâc: Muhâtabı fethetmek için onu etkileyecek, yakınlaştıracak veyâ korkutup rağbet ettirecek, vazgeçirecek teşvik edecek şeyleri âniden değil de alıştıra alıştıra söyleme sanatıdır. Geniş uygulama sahâsı olan bir sanattır.

37. Tefvîf: Mütekellimin medih ve tavsîf gibi durumlarda birbirine eşit, ayrı ayrı cümlelerle değişik mânâ ifâde eden cümleler kullanmasına denir.

38. İktibâs: Mütekellimin konuşması arasına farketirmeden Kur'ân veyâ hadîslerden bir bölüm almasıdır. Eğer bunların yerini belirtirse iktibâs değil *istidlâl* veyâ *istişhâd* olur.

39. Tazmîn: Mütekellimin konuşması arasına farketirmeden başka birinden alıntı koymasına denir. İktibastan farkı alıntı yapılan sözün âyet veya hadîs olmamasıdır. Tek bir beyitte veya daha fazlasında tazmîn yapılmasına *istiâne*, bir mısra'da veya daha azında tazmîn yapılmasına da *ida'* veya *refv* denir.

40. Telmîh: Adını zikretmeksizin bir şiir, kıssa veyâ mesele işâret etmektir.

41. Kavlu bi-l mûcib: Bu sanatta mütekellim, muhâtabın bir sorusu veyâ sözü üzerine kullandığı kelimelerden birini farklı bir konumda kullanır.

42. Tekrîr: İki anlatım arasındaki zamanın uzamasından dolayı birinci anlatımın unutulması korkusuyla ve anlamı daha da yerleştirmek için lâfzın veyâ mürâdifinin tekrarlanmasıdır.

43. Terdîd: Bir lâfzın aynı bağlamda farklı bir mânâyı ifâde etmek üzere tekrar edilmesidir. Târifteki farklı anlam kaydı bu sanatı tekrîrden ayırmaktadır.

44. **İbda'**: Bedî' sanatlarının bir çoğunun bir cümlede toplanmasına denir.

45. **İttirâd**: Övülen kişinin ve silsilesinin zorlamaksızın doğum sırasına uygun olarak zikredilmesidir.

İKİNCİ BÖLÜM: LÂFZÎ GÜZELLİKLER

1. **Seci'**: Şiir veyâ nesirde iki fâsılanın son harflerinin birbirinin aynı olmasıdır. Seci' üç çeşittir:

Mutarraf seci': Terkîb, mısra veyâ âyet sonundaki kelimelerinin vezinlerinin farklı son harflerinin aynı olması durumudur.

Mütevâzî seci': Terkîb, mısra veyâ âyetin son lâfzının hem vezin hem de son harfi bakımından aynı olmasıdır.

Eğer son harf değil de vezin birbirinin aynısıysa buna *muvâzene* denir.

Eğer terkîb, mısra veyâ âyetteki lâfızların hepsinin ya da çoğu vezin bakımından aynı olduğu hâlde son harfleri aynı değilse buna da *mümâsele* denir.

Murassa' seci': Terkîb, mısra veyâ âyetteki lâfızların hepsinin ya da çoğunun hem vezin bakımından hem de son harf bakımından aynı olması durumudur.

2. **Reddu-l aczi alâ-s sadri**:

Sadr; şiirde mısra'nın ilk yarısına, nesirde fıkranın ilk cümlesine denir. Acz de, şiirde mısra'nın ikinci yarısına, nesirde fıkranın son cümlesine denir. Dolayısıyla sözün başında ve sonunda birbirine benzer lâfızların tekrar edilmesi sanattır. Benzer lâfızlar sözyle kastedilen; bu iki lâfzın lâfız ve mânâ açısından aynı olması veyâ aralarında cinâs olması (yâni lâfzen aynı olmakla beraber mânâlarının farklı olması) ya da iştikâk bakımından aynı ya da benzer olmalarıdır. İrsâddan daha husûsîdir.

3. **Lüzûm mâ lâ yelzem**:

Fâsıla veyâ kâfiye harfinden önce gerekli olmadığı hâlde bir veyâ daha fazla aynı harfin getirilmesidir. Buna *iltizâm* veyâ *i'nât*, *tazyîk*, *teşdid* de demişlerdir.

4. **Cinâs**: Kelâmda söylenişleri aynı veyâ birbirine çok yakın lâfızların farklı anlamlarda kullanılması sanattır. Buna *tecnîs* veyâ *mücânese* de denir.

A. Tam cinâs: Mânâları farklı olan lâfızlar dört şeyde ittifak ediyorsa bu kelimelerde tam cinâs olduğu söylenir. Bu dört madde:

- i. Harflerin nev'i,
- ii. Harflerin adedi,
- iii. Harflerin tertîbi,
- iv. Harflerin heyeti (Hareke, teşkîl gibi).

1. **Basit tam cinâs**: Cinâs olan kelimelerin ikisi de müfred ise basit tam cinâs adı verilir.

2. **Mürekkeb tam cinâs**: Cinâs olan kelimelerin biri müfred diğeri mürekkeb, ya da her ikisi de mürekkeb ise bu isim verilir.

B. Gayrı tam cinâs:

İki kelime arasında tam bir ittifak olmama hâlidir. Yâni iki kelimenin yukarıda sayılan dört maddeden birinde veyâ daha fazlasında muhtelif olması hâlidir.

1. İki kelimenin bir harflerinin nev'inin farklı olması: Buna *cinâs-ı muzârî* veyâ *lâhık* denir.
2. Harflerin sayısının farklı olması hâli: Buna *cinâs-ı nâkıs* denir.
3. Harflerin heyetinin farklı olması hâli: Buna *cinâs-ı muharref* denir.
4. Harflerin tertîbinin farklı olması hâli: Buna da *cinâs-ı kalb* denir.
5. Cinâslı kelimelerin sayılan dört maddenin birden fazlasında ihtilâf etmesi hâlidir. Buna *cinâs-ı musahhaf* veyâ *cinâs-ı mersûm* denir.

C. Cinâsa mülhâk iki şey vardır:

1. Cinâslı kelimelerinin iştikâklarının aynı olması hâli: Buna *cinâs-ı iştikâk* da denir.
2. Cinâslı kelimelerin birbirine benzemekle berâber iştikâklarının farklı olması hâli: Buna *cinâs-ı itlak* demişlerdir.